

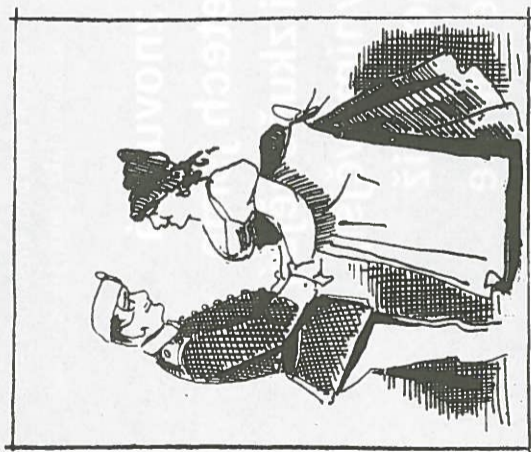
Rukopisy královédvorský a zelenohorský v roce 2017

Za hranice podvrhu

Dalibor Dobíáš

V době sporu o Rukopisy.

»Ty tedy trváš na tom, že jsem falešný?«
»Ano! Ale abys neřekl, že jsem krutá, udělám s tebou ještě zkoušku oheničkou.«

Rukopis královédvorský, který nalezl před dvěma staletími, 16. září 1817, Václav Hanka, a v listopadu 1818 doručil *Rukopis zelenohorský* zůstávají jednou z českých záhad. Jak bylo možné na počátku devatenáctého století při soudobé úrovni poznání staré češtiny a restaurátorských postupů a ve srovnání s tehdejšími básnickými

podobné památky vytvořit? Kdo se takto náročného podniku zúčastnil? A jak se *Rukopisy* vztahují ke starší tradici? Promítneme-li si známou obrozenskou hru se skutečností do dnešních živých mystifikací — včetně Járy Cimrmana, Švankmajerova *Otrantského zátku*, kteří ironicky jednou nohou spočívají v devatenáctém

překrývají suchá zjištění vědy, jen málokdo se ptá, proč právě *Rukopisy* na sebe strhly ve srovnání s jinými památkami, o jejichž stáří byly vedeny spory, takovou pozornost. Co vedlo k tomu, že až do kritických vystoupení autorů kolem Tomáše Garrigua Masaryka roku 1886 byly nepublikované českými literárními díly? (S více než třemi desítkami vydání dalece předchýly například Máchův *Máj*, *Babičku* Boženy Němcové, nemluvě o pracích jim časově bližších jako o Kollárově *Slávě dceri*.) Z jakého důvodu náležejí, a to nejenom dobové, k českým literárním dílům, která byla přeložena do největšího počtu jazyků?

A jestliže je dnes možné uvažovat o tom, že předjímají ironickou mystifikací stopu v české kultuře, nejedná se rovněž o jejich přednost? Obdobně byly přece v devatenáctém století uctívány, ba dosud nezdíka jsou, i falza, poloautentické sběry či porušené originály textů jiných národů.

Ústup od neúrodných obecných pustín

V čem tedy mimořádný zájem o *Rukopisy* spočíval? Ještě vzpomínky z druhé poloviny devatenáctého a počátku dvacátého století ukazují (výčet nej- tu lze, už naposledy, rozšířit: oba nálezy jsou v nich nejfrekventovanějším literárním dílem), jak významnou funkci pro českou sebeidentifikaci ve srovnání s pouhým historickým poznáním básně ze Dvora Králové a Zelené Hory dříve plnily. Klasici zúčastněním desátých let nabídl, samy literárně mimořádné, model autentické a plnohodnotné domácí poezie z dob, kdy se prolínala s veškerou existencí — slovanského — národa. To záhy, dosud klasicistně opěval Jan Kollár („Novou založme z těchto dávných / Si zbořenin vzdělanosti pevnost...“) a roku 1845, kdy už o významné roli *Rukopisů* v počátcích novočeské poezie, ba vůbec života nebylo sporu, podtrhl Pavel Josef Šafařík:

Především novější česká poezie [...] vděčí za svůj vzestup a zúslěstění, za svůj ústup od neúrodných obecních pustín k živé vodě domácího prstonárodního zpěvu především právě

uveřejnění královédvorských básní a jejich závažné plodné síle.

Rukopisy navíc záhy po nálezu ocenil, ba zčásti přeložil obdivovaný Johann Wolfgang Goethe (že se přitom „Kytíčku“ pokusil vylepšit, nesli vlastenci nelibě a později nevnímali jako hodné zmínky). Goethův a další převody a výklady rychle podnítily, na vlně zájmu o jihoslovanskou epiku, o ruské *Slovo o pluku Igorově* a lidové básnictví vůbec, zmíněný korpus překladů z *Rukopisů*. V případě *Rukopisu zelenohorského* zahraniční uznání dokonce suplovalo počáteční nedostatek toho českého. Nález, v neřitantnějších vizích datovaný už do časů Libušiných, se od svého královédvorského protějšku významně odlišoval: namísto mlhavých odkazů k českému pohanství deklaroval vuspělou předkřesťanskou kulturu Slovanů na území dnešních Čech, jejich neněmecké právo, ba psané zákony. Domácí autoritou Josefem Dobrovským byl sice odmítnut, vyšel však v Rusku (respektive v ruském záboru Polska), zatímco v českých zemích se mu dostalo uznání až po slavistově smrti.

V kruzích vlasteneckých elit byly v desetiletích po nálezu označovány za „dobyty národní poklad“ (Josef Jungmann), vyrvaný zubu času.

V širší české společnosti *Rukopisy* jako takový celek figurovaly zvláště od čtyřicátých let a následně napříč devatenáctým stoletím. Staly se symbolem hodnot, jichž česká kultura v minulosti dosahovala, ovšemže po boku ohlasové poezie, sběrů písní a stále více i novodobých autorských počinů. Radikální snahy založit českou literaturu na *Rukopisech*, jako Liškův návrh překládat Homéra na jejich způsob, byly sice odmítnuty, texty ze Dvora Králové v Hankově novočeském překladu, později rozšiřované v čítankách, edicích a tisku, však patřily k nejvýraznějším čtenářským zážitkům a zdrojům „vlasteneckého křtu“ (Václav „Bolemír“ Nebeský, Karel „Slavoj“ Amerling) a jeho období.

Židě chtějí ukřižovati Královédvorský rukopis

Rukopis zelenohorský sice doplňoval svůj národnostně méně vyhraněný protějšek o dukazy staroslovanské kulturní vyspělosti, zároveň z něj však

KRALDOWORSKY RUKOPIS.

ZBIJKA STAROČESKÝCH ZPIEWO - PRAWNYCH BASNJ, S NIEKOLIKI GINYMI STAROČESKÝMI ZPIEWY.

NALAZEN A WYDAN

WACŁAWA HANKY,

KNIHOPIKA N. NARODNIO HUKA,

S DIERGOPISNYM UWODEM

WACŁAWA ALEKSYA SWOBODY,

K. K. PROFESORA TŁAD HUKAWSTWOCII.

PRÍPOGEN WIERNY SNJEMK PJSMA.

W PRAZE,
W KNIHKUPECTWJ J. G. CALVE,
1829.

KÖNIGINHOFER HANDSCHRIFT.

SÄMMLING ALTBÖHMISCHER LYRISCH-EPISCHER GESÄNGE, NEST ANDERN ALT-BÖHMISCHEN GEDICHTEN.

AUFGEFUNDEN UND HERAUSGEBEEN

VON WENDESLAW HANKA,

BIBLIOPHILUS DES N. VATERLÄNDISCHEN HERES;

VERTEUTSCHT UND MIT EINER HISTORISCH-KRITISCHEN EINLEITUNG VERSEHEN

VON WENDESLAW ALEXYS SWOBODA,

N. N. HUKAWSTÄT - PROFESSOR.

František R. Káve

NEBST EINEM FACSIMILE.

P. R. A. G.,
J. G. CALVE'SCHE BUCHHANDLUNG,
1829.

Každý zná to české palladium, Rukopis královédvorský, a jeho smutný osud. Bylo by surové posmívat se národům, ke kterým se přiroda bez jejich viny zachovala mačesky, takže jsou neschopni tvoření, postrádajíce vyšší tvůrčí síly,

přivítal je kupříkladu roku 1861 Friedrich Hebbel. Ani způsob české „obrany“ však nebyl vždy prost šíření nenávisti a například Václav Hanka se ptal v dopise Aloise Vojtěcha Šembery ve Vídni:

Když jste byl s rodiči p. Fejfalika znám, etnický pocházeli z pokolení Juda? [...] Při otevření Muzeum v úterý i věra zástrupy prostého lidu až k tlačeni obstaraly tyto památky, i povídají si: Židé chtějí ukrážovati Královédvorský rukopis!

Strojíme funus Rukopisům

Model starších obran Rukopisů se ovšem uplatnil i roku 1886, kdy po vlně polemik s „cizími“ na přelomu padesátých a šedesátých let a „domácími“ kritiky, tedy Vaškem a Šemberou, označila Rukopisy za falza skupina vědců kolem Tomáše Garrigua Masaryka. Její argumenty a protiromanický program, jeden z hlavních impulsů soudobé revize hodnot české společnosti, sice posléze převážily, taktó však snižovala pohnutky „realistických“ kritiků například Eliška Krásnohorská:

Vlčka tísnilo, že prof. Masaryk byl hlavou a střediskem kruhu, z něhož vzešla sebevražedná myšlenka „přimknutí k jiné národnosti“, kterou Vlček celým svým přesvědčením musel ovšem odsuzovat. A tu se stalo, že prof. M., potkav se s ním v zahradě, mu řekl veselé...: „Strojíme funus... Rukopisům...“ K tomu se přidružila okolnost, že prof. Gebauer nezprávil o nových svých objevích kolegiální přístus s nimi v publikaci německé.

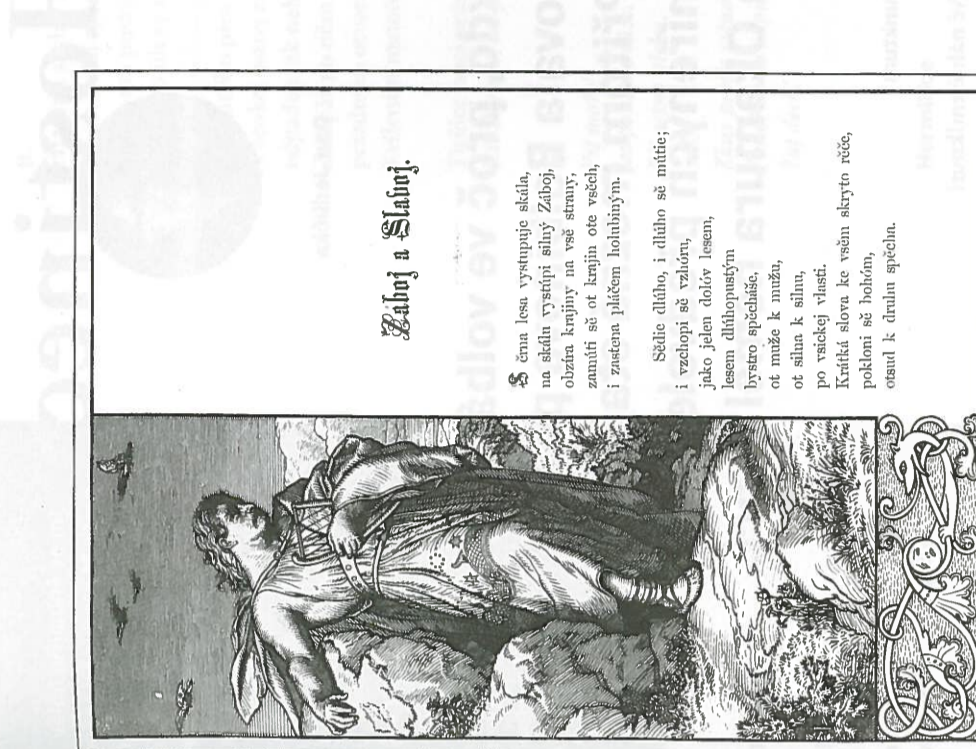
Rukopisový boj se ovšem stal předmětem nové „pokrokové“ mytologizace ze strany Masarykovy. „Nešlo jen o národní rozum, než i o národní

mravnost; přirozeně a docela logicky zahájená taktó kritika vedla k revizi celé duchovní organizace národní, až konečně i politické. Ustavily se dva tábory, starovlastenecký a pokrokový,“ jak je s desetiletým odstupem Masaryk zhodnotil v *České otázce*. Na tento rozpor perspektiv, který se znovu projevil roku 1911 mimo jiné tragickou sebevraždou obrance Rukopisů archeologa Josefa Ladislava Piče, reagoval zvláště Josef Hanuš. Upozornil na Macphersonovy *Ossianovy zpěvy* a jejich působení a evropské souvislosti českých falz, vyzvedl pozitivní funkci Rukopisů pro růst národního sebevědomí a znovu oba nálezy kanonizoval jako počiny devatenáctého století.

Byl to však spíše boj o Rukopisy roku 1886, co vedlo návraty k náležům v duchu národního idealismu v první republice. Třebaže zájem o Rukopisy po jejich „pádu“ byl rozmanitý a nelze přehlížet kupříkladu nové originální ilustrace Jana Konůpka ve vydání z roku 1927, v ústřední obnovené diskusi o autenticitě nálezu se dotkl noetiky a vůbec kořenů české národní existence. „Pokolení převychovaná realismem neuznají pravdy povznesené nad skutečnostmi; zvláště ne pravdy národního idealismu. Ale prapor této pravdy nutno držeti vzhůru pro pokolení mladá,“ charakterizoval cíl své práce fyziolog a filozof František Mareš, nová autorita rukopisových obran. Jeho pozice ovšem vedla k předstávě nového rozkvetu češství, jako „světového cizího národa“, po boku německé civilizace druhé světové války.

Domů přivezl ji čeledin na zelené jetelíně...

K náležům Rukopisů došlo v době reakcí na osvícenský criticismus, kdy byly jako zdroje poznání o minulosti a soudržnosti společenství dočasně vány i pověsti, písně či pohádky. Josef Linda, nadaný básník, který býval s královédvorskými skladbami vedle Václava Hanka a Josefa Jungmanna spojován nejčastěji, stál také u nového vydání *Hájkovy kroniky*, díla, jež o několik desetiletí dříve podrobil přísné historické kritice Gelasius Dobner. A podle Václava Aloise Svobody, dalšího romantizujícího

Záboj a Slaboj.

Šelna lesa vystupuje skála, na státn vysšípi sluhý Záboj, obzám krajiny na vše strany, známí se ot krajm ote všech, i zvučena plúčem hohubným.

Stálie dlúho, i dlúho se míttie; i vzečopti se vzalóm, jako jélen dílov lesem, lesem dlúhohopným bystro spěcháše, ot míže k mížu, ot sílu k sílu, po všické vlně. Kvalitá slova ke všem skryto rýče, pokloni se hohóm, otamí k útlulu spěchóm.

Adalberta Stiftera či Ivana Franka). Přispěly k povýšení slovanště lidovosti na model národní poezie. Národní tvar Rukopisů se jevil jako výzva pro zhudebnění (Václav Jan Křtitel Tomášek, Bedřich Smetana), stejně jako pro zpracování výtvarné (Josef Mánes, Mikoláš Aleš a další). Zatímco do padesátých let Rukopisy působily jako živý literární text (tak mohla kupříkladu Božena Němcová na základě motivu svobodné lásky a zrádného trnu v rukopisové „Růži“ kontrastně exponovat příběh Viktorky), jejich pozdější ustrnutí do společenského statku či symbolu a konvencionalizace vedly autory konce století k novým, tvarově volnějším řešením.

Pravdivý příběh a pravda příběhu

Zátěž vlasteneckých funkcí Rukopisů, již byli vystaveni už umělci ve druhé polovině devatenáctého století, kritika obou nálezu jako novodobých falz roku 1886 a nástup nových uměleckých směrů postupně omezily další ohlas Rukopisů. Soubor jejich přímých adaptací ve dvacátém století je, ne nepodobně druhému životu *Ossianových zpěvů*, pozoruhodně omezený a odhlédnuto od zmíněných historizujících mystifikačních her rozšiřuje se až v závěru století s rozvojem práce s kontrafaktem. Hlasy, které v této situaci volají prostě po rehabilitaci Rukopisů jako uměleckého díla, však jako by nejednou reagovaly ještě na masarykovské výtky nereálnosti rukopisových obrazů, a svým způsobem tak doplňovaly snahy dořešit otazníky kolem jejich pravosti. Aniz by bylo na tomto místě třeba čtení Rukopisů uzavírat, zdá se, že zcela oddělit básnické kvality od jejich kulturotvorné síly už bude sotva možné.

To výtečně vystihl ve své *Poslední teče za Rukopisy* Miloš Urban anebo Jiří Gruša, podle něhož „pravda má vždycky verze a někdy i verše“. Autor je literární historik, v současnosti působí na Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky.

bylin právě inspiraci Rukopisem královédvorským? Nepromítá se duktus Rukopisů i do verše české hrdinské epiky? A je třeba příslušné prolnuti vykládat jako „neústrojné“, jak zpravidla činili starší interpreti? Pěvec Lumír s varytem, předobraz českého umělce, se pak stal modelem nejen básníků, ale i prozaiků, dramatiků, malířů a hudebních skladatelů, usilujících o romantický a současně národní výraz.

Rukopisy, zvláště *Královédvorský*, kromě toho, že nabídl modely umění, vnášejíce do české literatury soudobé evropské proudy, figurovaly jako komplexní inspirační zdroj českého umění devatenáctého století, ba zčásti, zvláště jako studnice námětů z české kultury a minulosti, i některých autorů zahraničních (kromě Johanna Wolfganga Goetha se jednalo třeba o Nikolaje Andrejeviče Rímského-Korsakova,